

EL TEATRE - Tragèdia i comèdia - Estructura i context de la tragèdia

L'origen de la tragèdia i de la comèdia

Al teatre, els grecs tenien més consciència que participaven en un ritu religiós en honor de Dionís que no pas que assistien a un espectacle. Les representacions teatrals, doncs, no eren una simple diversió profana, sinó una ocasió de connectar amb la deïtat. Sembla que el teatre s'originà a partir de les festes populars dedicades a Dionís, tal com les representacions dels misteris de l'edat mitjana procedien del culte.

A l'Hèl·lada, en les processons en honor del déu de la fertilitat i de l'alegria, uns cors cantaven *ditirambes* (διθύραμβος), o himnes solemnes de caràcter majestuós, i *coms* (κῶμος), o himnes de caire satíric i jovial, segons els testimonis literaris:

Havent consistit, doncs, en un principi, en simples improvisacions tant la tragèdia [τραγωδία] com la comèdia [κωμωδία] –aquella realitzada pels qui duïen a terme el ditirambe, i l'altra feta pels autors de cants fàl·lics, que encara perviuen en moltes localitats–, a poc a poc la tragèdia va madurar, en desenvolupar els poetes tots els elements que semblaven adients. Després d'experimentar moltes transformacions, l'evolució de la tragèdia s'aturà un cop va aconseguir el seu caràcter específic. [Aristòtil, Poètica, 3]

Sembla que en un moment donat, en la realització del ditirambe, hi hagué un personatge diferent dels cantors que anunciava el tema abans de començar i que contestava els coreutes o membres del cor entre les estrofes cantades. En aquest fet potser cal veure l'embrió de la tragèdia.

D'altra banda, sabem que en el segle VI aC, i basats en el model dels cants ditiràmbics, hi havia també himnes per celebrar personatges diferents de Dionís. El següent testimoni fa evident que a Sició, una ciutat del nord del Peloponnès, els cants dedicats a l'heroi local Adrast eren anomenats cors tràgics:

Σικιώνιοι ἐτίμων τὸν Ἄδραστον καὶ δὴ πρὸς τὰ πάθεα αὐτοῦ τραγικοῖσι χοροῖσι ἐγέραιον, τὸν μὲν Διόνυσον οὐ τιμῶντες, τὸν δὲ Ἄδραστον. [Herodot, Història V, 67]
Els habitants de Sició honoraven Adrast i commemoraven les seves desventures amb cors tràgics, no honorant amb aquest a Dionís sinó a Adrast.

Sembla que a l'Àtica el ditirambe esdevingué gairebé una tragèdia, en introduir parts recitades entremig de les cantades i eliminar tots els elements còmics. També el repertori de temes s'amplià, admetent llegendes que feien referència a altres personatges mítics a més del déu Dionís.

De totes maneres, el tirà Pisístrat, en la seva política de caire populista, donà caràcter oficial als cants corals improvisats i sense pretensions, i així consagrà el gènere tràgic, en instituir el 534 aC concursos literaris per a representacions dramàtiques de tres tragèdies i un drama satíric durant les festes Lenees, o festes de la premsa del vi al final de gener.

L'evolució de la tragèdia

També Aristòtil ens informa sobre els successius canvis que es van anar introduint en la tragèdia:

D'aquesta manera Èsquil fou el primer que augmentà el nombre d'actors, d'un a dos. També aquest autor limità les parts dels cors i donà preponderància al diàleg. Sòfocles augmentà el nombre d'actors fins a tres i introduí l'escenografia... [Aristòtil, Poètica, 4]

Dates de les representacions teatrals a Atenes

A Atenes, les grans *Dionísies* (τὰ μεγάλα Διονύσια) o festes *Dionísies urbanes* (τὰ Διονύσια ἐν ἄστει), celebrades entre final de març i principi d'abril, foren els festivals més importants a partir del segle VI aC, al costat de les *Dionísies rurals* (τὰ Διονύσια κατ' ἄγρους), desenvolupades amb menys solemnitat el mes de desembre als dems de l'Àtica, i les festes *Lenees* (τὰ Ληναῖα) o *Dionísies petites* (τὰ μικρὰ Διονύσια) que tenien lloc entre gener i febrer. A poc a poc, aquests festivals es van estendre per totes les ciutats gregues importants.

Les grans *Dionísies* d'Atenes duraven sis dies. Després de la presentació dels poetes i dels artistes es portava en una processó (κῶμος) l'estàtua de Dionís des del seu temple al centre del recinte sagrat del teatre. Els dos dies següents es dedicaven a un concurs de ditirambes. I al final, durant tres dies se celebraven les representacions teatrals: al matí, tres tragèdies i un drama satíric, és a dir, una tetralogia, escrita per cada poeta del tres admesos al concurs; a la tarda, una comèdia. En acabar, es proclamava el poeta vencedor entre els tres admesos a concurs.

Després de la creació de la confederació marítima o Lliga de Delos, les grans *Dionísies* foren molt més solemnes, ja que els aliats arribaven a Atenes per aportar el tribut i tenien l'oportunitat d'assistir als magnífics concursos tràgics.

Durant un cert temps, les comèdies, el primer concurs de les quals tingué lloc el 486 aC, es representaven durant les Lenees i les tragèdies durant les grans *Dionísies*. Tanmateix, en temps de Pèricles, la tragèdia fou reintroduïda a les Lenees i la comèdia a les Grans *Dionísies*.

La tragèdia

Gairebé tots els temes de la tragèdia estan inspirats en el mite, és a dir, fan referència a episodis pertanyents a la història llegendària de l'Hèl·lada. Per això, l'argument d'una tragèdia convida a l'anàlisi o a la discussió sobre un exemple diví o d'un heroi. Els temes de la tragèdia i els de l'èpica són els mateixos, però amb la diferència que una tragèdia era representada en lloc de recitada, a més de tenir una durada i una extensió més breus.

La tragèdia, creada al segle VI aC, trobà un clima molt propici en la societat de l'Atenes democràtica del segle V, en la qual una comunitat d'homes lliures se sentia partícip del poder en el govern de la ciutat. En aquesta estructura política, cada representació teatral constituïa una manifestació de la participació del ciutadà en la vida col·lectiva, reflectit en els dos nivells en què actuen l'heroi i el cor, és a dir, l'individu i la comunitat. La tragèdia decau quan es produeix la davallada de la polis per motius econòmics i polítics.

Un altre aspecte que cal assenyalar és l'esperit agonístic, competitiu, innat en la mentalitat grega, com palesa la importància de les competicions esportives. Es feia un concurs, en el qual deu jutges elegits a sort de cadascuna de les deu tribus en què es dividia la població de l'Àtica triaven entre les obres presentades les que havien de ser representades i premiaven els seus autors. Els tres autors tràgics seleccionats presentaven, un per dia, una tetralogia, és a dir, tres obres, interdependents pel que fa al tema o independents segons el moment històric, i un drama satíric, que tractava un tema mític sense gaire aprofundiment.

Definició de tragèdia

S'ha dit que la tragèdia volia oferir una experiència educativa, perquè el seu missatge estimulava la reflexió dels espectadors en identificar-se amb els personatges que en l'escena són enduts per la passió o la fatalitat. Heus ací la definició d'Aristòtil en la seva *Poètica*:

*La tragèdia és, doncs, la imitació d'una acció seriosa i completa que té una certa extensió, feta amb un llenguatge acurat, enriquit amb tots els recursos ornamentals, cadascú utilitzat separadament per a cadascun dels recursos en les diverses parts de l'obra. Aquesta imitació és executada per personatges i no mitjançant la narració, i per mitjà de la compassió i de la por aconsegueix la catarsi (κάθαρσις) [és a dir, l'expurgació, o purificació] de passions semblants. [Aristòtil, *Poètica*, 6]*

Estructura d'una tragèdia

A causa dels seus orígens, una tragèdia grega té parts cantades i parts recitades. A mesura que la tragèdia evolucionà, la importància de les parts cantades a càrrec del cor minvà a favor de les parts recitades.

En la tragèdia clàssica s'entrava en matèria amb un pròleg (πρόλογος) consistent en un diàleg o un monòleg (διάλογος ἢ μονόλογος). Tot seguit tenia lloc l'entrada del cor (χορός), o pàrode (πάροδος). A continuació se succeïen els episodis (ἐπεισόδια), que actualment corresponen als nostres actes, desenvolupats mitjançant el diàleg entre un actor (ὑποκριτής) i el corifeu o cap del cor (κορυφαῖος) i també entre els actors, normalment en nombre de tres. La separació dels episodis era duta a terme pels cants del cor o estàsims (στάσιμα), anomenats així perquè els coreutes, o membres del cor (χορευταί), es quedaven drets (ἴστημι) a l'orquestra. Finalment, es produïa l'èxode (ἔξοδος) o sortida del cor de l'orquestra (ὄρχήστρα), la plataforma circular davant l'escenari (σκηνή) on el seus membres s'estaven durant la representació.